

Kauno IX forto memorialas
Kaunas 9th Fort Memorial

Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras, Vilnius
Lithuanian National Opera and Ballet Theatre, Vilnius

Lietuvos jūrų muziejus, Klaipėda
Lithuanian Maritime Museum, Klaipėda

SOVIETINIO LAIKOTARPIO LIETUVOS ARCHITEKTŪRA LITHUANIAN ARCHITECTURE OF SOVIET TIMES

SOVIETINIO LAIKOTARPIO LIETUVOS ARCHITEKTŪRA

Sovietinis laikotarpis Lietuvoje truko 50 metų (1940–1990). Sovietų Sąjunga, 1940 m. okupavusi ir 1944 m. per karą su Vokietija reokupavusi nepriklausomą Lietuvos valstybę, siekdama formuoti jai nuolankų „naują sovietinį žmogų“, vykdė represinę imperinę politiką ir diegė komunistinę ideologiją. Tam tikslui buvo pajungta architektūra ir urbanistika, buvo nacionalizuota žemė ir kita privati nuosavybė, valstiečiai suvaryti į kolūkius, uždrausta naujų bažnyčių statyba, sunaikinta daug paminklų ir kapinių, nutraukti ryšiai su Vakarų architektūra. Lietuvoje modernistinės architektūros kryptis buvo pakeista techniškai ir moraliai atsilikusių, stalininę ideologiją atspindinčiu pompastišku istorinių stilių mišiniu – pseudoistorizmu. Jį pokario metais iki 1956 m. diegė iš Rusijos atvykę architektai.

Svarbiausi to laikotarpio pseudoistorizmo objektai buvo pastatyti Vilniuje, centrinėje miesto dalyje: pseudobarokiniai Mokslininkų namai su bokštiniu akcentu ties Lukiškių aikšte (1951), dekoratyvus „Pergalės“ kino teatras A. Jakšto gatvėje (1955; abiejų archit. Giovanni Rippa-Anjoletto), Žalioji tiltas per Nerį su „socialistinio realizmo“ stiliaus skulptūromis (1948; archit. Viktoras Anikinas, inž. E. Popovas, skulpt. Bernardas Bučas, Juozas Kėdainis, Juozas Mikėnas, Napoleonas Petrulis, Petras Vaivada, Bronius Vyšniauskas), pseudoklasicistinė su kolonų portiku Respublikinė biblioteka (dab. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) Gedimino prospekte (1953–1963; archit. V. Anikinas) ir M. K. Čiurlionio meno mokykla T. Kosciuškos gatvėje (1957; archit. Levas Kazarinskis), Vilniaus ir Kauno geležinkelio stotys (1953–1954; archit. Piotras Ašastinas). Prie Naujosios Akmenės cemento gamyklos buvo statomas naujas miestas su tipiniais gyvenamaisiais ir pseudoklasicistiniais kultūros namais (1958), su skveru ir skulptūra „Brigadininkas“ (1957; skulpt. J. Kėdainis).

1955 m. sovietų valdžia pasuko palyginti liberalesnės politikos link, pasmerkė pseudoistorizmą kaip „architektūrinius nesaikingumus“ ir, susidomėjusi Vakarų funkcionalizmo kryptimi, pradėjo masinę pramoninę statybą. Urbanistinis projektavimas buvo grindžiamas pakopinio gyvenamųjų rajonų ir mikrorajonų aptarnavimo sistema. Prie pramoninių kompleksų buvo pastatyti nauji miestai – Elektrėnai (1960–1990; generalinio plano archit. Birutė Kasperavičiienė), Visaginas prie Ignalinos atominės elektrinės (1975–1990; rusų architektai), plečiami Alytus, Klaipėda, Mažeikiai, Panevėžys, Šiauliai, Utena, rajonų centrai ir kurortiniai miestai – Birštonas, Druskininkai, Neringa, Palanga.

Tuo metu užaugo nauja architektų karta, kuri, nepaisydama sunkumų, stengėsi puoselėti moderniosios architektūros tradicijas. Daugelis lietuvių architektų, išlaikydami patriotinės ir kultūrinės rezistencijos dvasią, dirbo kūrybiškai, gerokai pranokdami bendrą SSRS lygį, ir pelyndavo aukščiausius apdovanojimus (už Vilniaus Žirmūnų ir Lazdynų, Kauno Kalniečių, Klaipėdos pietinius rajonus ir įvairius visuomeninius statinius).

Visuomeniniai pastatai daugiausia buvo tipiniai, bet prestižiniai objektai būdavo kuriami ir pagal individualius projektus. Eidami Vilniaus Gedimino prospektu rasime prieštarinę šurmulį visoje SSRS sukėlusį pirmąjį naujos architektūros statinį – „Neringos“ viešbutį ir taip pat pavadintą kavinę su originaliais interjeriais ir dailės kūriniiais Lietuvos pajūrio folkloro tematika (1959–1961; archit. Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai, dail. Vladas Jankauskas, Vytautas Povilaitis), o netoli jos, Tauro kalno papėdėje, buvo įrengta moderni ir savita „Tauro“ kavinė (1961; archit. Vytautas Batisa, dail. Vytautas Ločeris). Reikšmingi architektūros kūriniai buvo pirmieji SSRS pastatyti Miestų statybos projektavimo instituto rūmai Neries krantinėje, A. Goštauto gatvėje (1961; archit. Eduardas Chlomauskas), ir prie Vilniaus senamiesčio priderinti Dailės parodų rūmai (dab. Šiuolaikinio meno centras) Rotušės aikštėje (1967; archit. Vytautas Čekanauskas), dinamiškos formos ir originalios vantinės stogo konstrukcijos Vilniaus koncertų ir sporto rūmai Neries krantinėje (1971; archit. E. Chlomauskas, Jonas Kriukelis, Zigmas Liandsbergis), monumentalūs santūrių formų Valstybinio operos ir baleto teatro

Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Vilnius
Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, Vilnius

(dab. Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras) rūmai (1974; archit. Nijolė Bučiūtė), Valstybinis akademinis dramos teatras (dab. Lietuvos nacionalinis dramos teatras) su fasado skulptūromis „Mūzos“ Gedimino prospekte (1974–1981; archit. A. ir V. Nasvyčiai, skulpt. Stanislovas Kuzma). Pietinėje miesto pusėje, K. Kalinausko gatvėje, iškilo plastiški Santuokų rūmai (1975; archit. Gediminas Baravykas), naujai kuriamame mieste centre už Neries, Šnipiškių gatvėje, buvo pastatytas vėliau primenantis Revoliucijos muziejus (1980; archit. G. Baravykas, Vytautas Vielius). Vilniaus Gedimino prospektą papildė Aukščiausiosios Tarybos (dab. Seimo) rūmai (1971–1981; archit. A. ir V. Nasvyčiai) ir Profsąjungų rūmai (archit. Česlovas Mazūras), Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto (dab. Lietuvos Respublikos Vyriausybės) rūmai (1982; archit. V. Čekanauskas), Kauno nepriklausomybės aikštėje buvo pastatyta postmodernizmo stiliaus Mykolo Žilinsko dailės galerija (1987; archit. Saulius Jušys, Kęstutis Kisielius, Eugenijus Miliūnas), Kauno IX forto memorialas (1984; archit. G. Baravykas, skulpt. Alfonsas Ambraziūnas).

Restauruotoje Klaipėdos uosto Kopgalio tvirtovėje buvo išradingai įrengtas Jūrų muziejus (1979; archit. Petras Lapė, Laima Šliogerienė), pajūrio kurorto Nidos centre, laikantis vietos liaudies architektūros tradicijų, buvo suprojektuotas administracinis pastatas (1972; archit. Gytis Tiškus), Druski-

ninkuose – ekspresyvių formų vandens gydyklos ir „Pušyno“ sanatorijos korpusas (1981; archit. Aušra ir Romualdas Šilinskai), Rumšiškėse įkurtas Lietuvos liaudies buities muziejus (1966–1990; archit. Romanas Jaloveckas, Birutė Kugevičienė, Kęstutis Žalnierius ir kt.), Panevėžyje, Laisvės aikštėje, pastatytas Dramos teatras (1967; archit. Algimantas Mikėnas) ir 300 vietų daugiaaukštis „Nevėžio“ viešbutis (1970; archit. Alfredas Paulauskas).

Parodomojoje kolūkinio kaimo architektūroje savitumu išsiskyrė Šilutės r. Juknaičių gyvenvietė ir jos sveikatingumo kompleksas (1978–1982; archit. Stanislovas Kalinka, Jonas Kiškis, skulpt. S. Kuzma).

Sovietinio laikotarpio Lietuvos architektūra buvo prieštaringa. Be pritaikomosios paskirties, ji atliko apgaulingą politinį propagandinį reprezentacijos vaidmenį, maskuodama tikrąją pavergtos tautos būklę. Kita vertus, nepaisant ilgametės okupacijos, Lietuvos architektūra liudijo tautos rezistencinę mintį, kultūrinio patriotinio potencialo proveržį už geležinės uždangos, nesitaikstymą su vertybių niokojimu.

Teksto autorius Dr. Jonas Minkevičius
Fotografą Sigita Gaudėža

Kavinės „Neringa“ interjeras, Vilnius
Interior of the cafe „Neringa“, Vilnius

LITHUANIAN ARCHITECTURE OF SOVIET TIMES

The Soviet period lasted 50 years (1940–1990) in Lithuania. The Soviet Union, which occupied the independent state of Lithuania in 1940 and reoccupied it during the war with Germany in 1944, used a repressive imperial policy and Communist ideology to form the obedient New Soviet man. Architecture and town planning were also employed for this purpose. To achieve the goal land and other private property was nationalised, peasants were forced to join collective farms, construction of new churches was prohibited, a large number of monuments and cemeteries were destroyed, and relations with Western architecture were broken off. Pseudo-historicism, a pompous and technically and spiritually behindhand mixture of historical styles that reflected Stalinist ideology, took the place of the modern Lithuanian architecture. Architects from Russia promoted this trend in post-war Lithuania until 1956.

The most important objects of the period were built in the heart of Vilnius: the pseudo-baroque Researchers' House with its main focus—the tower—at Lukiškės Square (architect Giovanni Ripa-Anjoletto, 1951), the decorative cinema *Pergalė* on A. Jakšto Street (architect Ripa-Anjoletto, 1955), the Green Bridge (Žalioji Tiltas) with socio-realistic sculptures over the Neris River (architect Viktor Anikin, engineer E. Popov, sculptors Bernardas Bučas, Juozas Kėdainis, Juozas Mikėnas, Napoleonas Petrusis, Petras Vaivada, and Bronius Vyšniauskas, 1948), the pseudo-classicist Martynas Mažvydas National Library with a colonnade portico on Gedimino Avenue (architect Anikin, 1953–1963), the M. K. Čiurlionis School of Arts on T. Kosciuškos Street (architect Lev Kazarinsky, 1957), and the railway stations in Vilnius and Kaunas (architect Piotr Ashastin, 1953–1963). A new city with typical dwellings and a pseudo-classicist cultural centre (1958) with a square and the sculpture *Brigadininkas* (sculptor Kėdainis, 1957) was built next to the cement plant of Naujoji Akmenė.

In 1955 the Soviet government made a shift to a comparatively more liberal policy. It condemned pseudo-historicism, referring to it as “architectural excess”, began following Western functional trends, and started massive industrial construction. Urban design was based on the cascade service system of residential districts and micro-districts. A number of new cities rose next to industrial complexes: Elektrėnai (general plan architect Birutė Kasperavičienė, 1960–1990) and Visaginas at the Ignalina Nuclear Power Plant (Russian architects, 1975–1990). The cities of Alytus, Klaipėda, Mažeikiai, Panevėžys, Šiauliai, and Utena expanded, and the district centres and resort towns of Birštonas, Druskininkai, Neringa and Palanga also grew.

By that time, a new generation of architects had grown up, and despite challenges they were trying to support the traditions of modern architecture. Many Lithuanian architects preserved the spirit of patriotic and cultural resistance and worked creatively, clearly exceeding the general USSR level and earning top prizes for their work (the residential micro-districts of Žirmūnai and Lazdynai in Vilnius, Kalniečiai in Kaunas, the southern micro-districts of Klaipėda, and various public buildings.)

All public buildings had a typical similar structure but “prestigious” objects were also designed according to individual projects. Walking down Gedimino Avenue in the heart of Vilnius, you will come across the cafe and hotel *Neringa*, the first example of modern architecture with an original interior design and works of art featuring topics from Lithuanian seaside folklore, which caused an uproar throughout the entire USSR (architects Algimantas Nasvytis and Vytautas Nasvytis, artists Vladas Jankauskas and Vytautas Povilaitis, 1959–1961). The modern and unique cafe *Taurus* (architect Vytautas Batisa, artist Vytautas Ločeris, 1961) was constructed not very far away, near Taurus Hill. Significant architectural objects include the building of the Urban Construction Design Institute (the first in the

USSR) on the embankment of the Neris River on A. Goštauto Street (architect Eduardas Chlomauskas, 1961); the Art Exhibition Palace on Rotušės Square (now the Contemporary Art Centre, architect Vytautas Čekanauskas, 1967), which was built to match the architecture of the Old Town; the Sports Palace, which features a dynamic exterior and original cable stay roof structure, on an embankment overlooking the Neris (architects Eduardas Chlomauskas, Jonas Kriukelis, and Zigmas Liandsbergis, 1971); the monumental State Opera and Ballet Theatre, with its reserved structure (now the National Opera and Ballet Theatre, architect Nijolė Bučiūtė, 1974); and the State Academic Drama Theatre, which features the sculpture *Mūzos* (Muses) on the facade facing Gedimino Avenue (now the Lithuanian National Drama Theatre, architects Algimantas Nasvytis and Vytautas Nasvytis, sculptor Stanislovas Kuzma, 1974–1981). The expressive Wedding Hall (architect Gediminas Baravykas, 1975) was constructed on K. Kalinausko Street in the southern part of the city. The Revolution Museum (architects Gediminas Baravykas and Vytautas Vielius, 1980), the exterior design of which looks like a flag, was built on Šnipiškių Street in the new heart of the city on the other side of the Neris. Gedimino Avenue in Vilnius was complimented with the Supreme Council (now the Lithuanian parliamentary building, architects A. Nasvytis and V. Nasvytis, 1971–1981), the Trade Union Palace (architect Česlovas Mazūras), and the Central Committee of the Lithuanian Communist Party (now the building of the Government of the Republic of Lithuania) (architect Čekanauskas, 1982). The post-modern Mykolas Žilinskas Art Gallery (architects Saulius Jušys, Kęstutis Kisielius, and Eugenijus Miliūnas, 1987) and the Kaunas Ninth Fort Memorial (architect Gediminas Baravykas, sculptor Alfonsas Ambraziūnas, 1984) were built on Nepriklausomybės Square in Kaunas.

The restored Kopgalis Fortress of the Port of Klaipėda now shelters the Maritime Museum, which has a unique interior (architects Petras Lapė and Laima Šliogerienė); the administrative building standing in the centre of the seaside resort town of Nida has been constructed according to the traditions of local folk architecture (architect Gytis Tiškus, 1972). The spas and the main building of the sanatorium Pušynas in Druskininkai stand out because of their expressive structure (architects Aušra Šilinskienė and Romualdas Šilinskis, 1981). An ethnographic museum was founded in Rumšiškės (architects Romanas Jaloveckas, Birutė Kugevičienė, Kęstutis Žalnierius, etc., 1966–1990) and a drama theatre (architect Algimantas Mikėnas, 1967) and the multi-storeyed hotel Nevėžis (which can accommodate up to 300 people) were built on Laisvės Square in Panevėžys (architect Alfredas Paulauskas, 1970.)

When it comes to the demonstrative architecture of the collective farm, it is worth mentioning the unique settlement of Juknaičiai, with its health complex, in Šilutė District (architects Stanislovas Kalinka, Jonas Kiškis, sculptor Stasnislovas Kuzma, 1978–1982.)

The Lithuanian architecture of the Soviet times was rather controversial. In addition to fulfilling its primary purpose, architecture played a deceitful representative political propaganda role, concealing the true situation of the enslaved nation. On the other hand, despite the long occupation, Lithuanian architecture witnessed the resistance of the ideas of the nation, the breakthrough of cultural patriotic potential through the Iron Curtain, and opposition against the destruction of values.

Written by Dr. Jonas Minkevičius
Photos Sigita Gaudėža